

¿Què en tenen, de pedagògics, els processos d'avaluació participativa d'accions comunitàries? Algunes aportacions des de la pràctica

Héctor Núñez

Resum

L'avaluació participativa és una estratègia metodològica que promou la implicació de tots els agents que es relacionen amb un programa o projecte, i no només els perfils tècnics i professionals, en la valoració i en la presa de decisions conjuntes que permet la millora del que s'avalua. Són ja diverses les recerques que senyalen l'avaluació participativa com un procés formatiu, en què tant les persones implicades com les organitzacions en què es du a terme desenvolupen aprenentatges. A través d'un disseny de recerca qualitatiu que permet monitoritzar tres processos d'avaluació participativa d'accions comunitàries en tres Plans de Desenvolupament Comunitari de Catalunya, s'entrevista les tècniques comunitàries responsables de la gestió d'aquests plans comunitaris, que actuen com a facilitadores de l'avaluació. L'article presenta els elements pedagògics que emergeixen de la relació entre aquestes tècniques i els agents implicats, principalment veïns i professionals de les comunitats.

Paraules clau

Avaluació participativa, Acció comunitària, Pedagogia social, Aprenentatges, Recerca

¿Qué tienen de pedagógicos los procesos de evaluación participativa de acciones comunitarias? Algunas aportaciones desde la práctica

To what extent are the processes of participatory evaluation of community action pedagogical? Some contributions from practice

La evaluación participativa es una estrategia metodológica que promueve la implicación de todos los agentes que se relacionan con un programa o proyecto, y no sólo los perfiles técnicos y profesionales, en la valoración y en la toma de decisiones conjuntas que permite la mejora de aquello que se evalúa. Son ya numerosas las investigaciones que señalan la evaluación participativa como un proceso formativo, en el que tanto las personas implicadas como las organizaciones en las que se lleva a cabo desarrollan aprendizajes. A través de un diseño de investigación cualitativo que permite monitorizar tres procesos de evaluación participativa de acciones comunitarias en tres Planes de Desarrollo Comunitario de Cataluña, se entrevista a las técnicas comunitarias responsables de la gestión de estos planes comunitarios, que actúan como facilitadoras de la evaluación. El artículo presenta los elementos pedagógicos que emergen de la relación entre estas técnicas y los agentes implicados, principalmente vecinos y profesionales de las comunidades.

Palabras clave

Evaluación participativa, Acción comunitaria, Pedagogía social, Aprendizajes, Investigación

Participatory evaluation is a methodological strategy that promotes the involvement of all of the stakeholders associated with a given programme or project — not just those with a technical or professional role — in its assessment and in the taking of joint decisions that may help to improve what is being evaluated. A considerable body of research supports the idea that participatory evaluation is a learning process that benefits both the individuals involved and the organizations within which it takes place. The design of a qualitative research exercise for the monitoring of three processes of participatory assessment of community actions in three Community Development Plans in Catalonia was the basis for interviews with the women responsible for running these community plans, who act as facilitators of the evaluation. The article sets out the pedagogical elements that emerge from the relationship between these community development managers and the other people involved, most of whom are local residents and professionals working in the communities.

Keywords

Participatory evaluation, Community action, Social pedagogy, Learning, Research

Com citar aquest article:

Núñez López, Héctor (2015). "¿Què en tenen, de pedagògics, els processos d'avaluació participativa d'accions comunitàries? Algunes aportacions des de la pràctica". *Educació Social. Revista d'Intervenció Socioeducativa*, 61, p. 126-141

▲ L'avaluació participativa és una estratègia metodològica que s'empra per a avaluar els programes que desenvolupen institucions internacionals i organitzacions no governamentals¹ en els anomenats *països del sud*; i en l'avaluació de programes en el context nord-americà –Canadà i Estats Units d'Amèrica. Amb uns inicis que autors com Chouinard i Cousins (2015) daten a principi dels vuitanta del segle passat, considerem que en el nostre context l'avaluació participativa és encara una pràctica emergent, ateses les poques referències en la bibliografia científica que justifiquen i descriuen la utilització d'aquesta metodologia per avaluar programes. Algunes experiències dutes a terme són els treballs de Bartolomé i Cabrera (2000), Díaz-Puente *et al.* (2008, 2009); i els més recents d'Úcar (2014) i Planas *et al.* (2014) que descriuen el desenvolupament de tres processos d'avaluació participativa d'accions comunitàries en el marc dels Plans de Desenvolupament Comunitari de Catalunya.

L'avaluació participativa és un enfocament de treball que fomenta la col·laboració entre persones que tenen un domini teòric i metodològic sobre avaluació i altres persones no formades en aquestes pràctiques. Les persones no expertes en avaluació poden ser totes aquelles que tenen algun tipus de relació o vinculació amb el programa que s'avalua; tant els finançadors, gestors i tècnics responsables dels programes com els mateixos usuaris o beneficiaris dels mateixos. L'objectiu de l'avaluació participativa és que experts i no experts en avaluació participin conjuntament en les activitats necessàries per generar un coneixement avaluat compartit sobre els projectes en els quals participen, o pels resultats dels quals es poden veure afectats.

Són nombrosos els treballs científics que certifiquen l'adquisició d'aprenentatges de les persones i de les organitzacions que s'involucren en processos d'avaluació participativa. Alguns exemples són les aportacions d'Amo i Cousins (2007), que identifiquen que els participants adquireixen coneixements sobre la temàtica del programa i sobre l'organització. També assenyalen un canvi en les actituds dels participants, els quals realitzen una millora en la seva evolució professional i un major compromís amb les pràctiques i els paràmetres de l'avaluació. Per la seva banda, Wharton i Alexander (2013) assenyalen que la implicació dels participants en un procés d'avaluació participativa genera una millora relacional entre els diversos col·lectius d'una institució, en compartir espais comuns que van generar confiança; i que s'aconsegueix incorporar a l'organització una cultura de l'avaluació, prèviament no existent.

Per bé que diferents autors atorguen importància al component educatiu de les avaluacions participatives (O'Sullivan, 2012), altres autors puntualitzen que la formació és una necessitat operativa i enunciativa en l'avaluació participativa, però que encara falta en l'àmbit científic una major discussió empírica sobre la formació dels implicats i els principis pedagògics necessaris per preparar el treball participatiu que representa aquesta metodologia (Cousins i Chouinard, 2012).

L'avaluació participativa fomenta la col·laboració entre persones que tenen un domini teòric i metodològic sobre avaluació i altres persones no formades en aquestes pràctiques

En aquest article es pretén reflexionar sobre el component pedagògic de les avaluacions participatives. S'entrevista les tècniques comunitàries responsables de la gestió de tres Plans de Desenvolupament Comunitari de Catalunya, que actuen com a facilitadores de l'avaluació. L'article presenta els elements pedagògics que emergeixen de la relació entre aquestes tècniques comunitàries i els agents implicats, principalment veïns i professionals de les comunitats. L'article forma part d'un projecte d'I+D+i² que planteja l'avaluació participativa en l'acció comunitària com una metodologia d'aprenentatge que fomenta l'apoderament individual i comunitari. Es van avaluar sota principis participatius accions comunitàries que es desenvolupen en tres Plans de Desenvolupament Comunitari de Catalunya; concretament els situats als barris de Sant Narcís i Santa Eugènia, a la ciutat de Girona; al barri del Poblenou a la ciutat de Barcelona; i el Pla de Desenvolupament Comunitari de la ciutat de Badia del Vallès.

L'avaluació participativa en l'àmbit de l'acció comunitària

L'avaluació participativa es distingeix d'altres enfocaments avaluadors per quatre condicions principals, que assenyalen Cousins i Chouinard (2012): a) entendre els processos d'avaluació des d'una perspectiva relacional i dialògica; b) incloure i implicar múltiples i diversos agents en l'avaluació; c) observar el paper dels avaluadors com a professionals encarregats de facilitar els processos d'avaluació, i d) basar-se en les relacions que se generen entre els avaluadors i aquests agents.

Són les organitzacions no governamentals i les institucions que gestionen programes de desenvolupament i cooperació internacional, les primeres que orienten les avaluacions dels projectes a la participació de les persones que en són beneficiàries. Els finançadors i gestors dels programes comprenen que l'èxit de les seves accions no depèn només del volum de les ajudes econòmiques i de la transferència d'una competència tècnica; sinó que la pròpia experiència de les persones dels territoris ofereix una valuosa informació per a la millora dels programes implementats.

L'avaluació participativa es relaciona amb altres enfocaments de treball comunitari que emergeixen en els anys setanta i vuitanta del segle passat i que s'han utilitzat per avaluar programes i accions comunitàries, com per exemple el *Participatory Rural Appraisal*³ (Cornwall i Pratt, 2011) i el *Participatory Impact Assessment*⁴ (Catley *et al.*, 2007). Tots aquests enfocaments i estratègies de treball comunitari comparteixen característiques, de les quals en destaquem tres. En primer lloc, apareixen noves formes d'entendre la recerca social, basades en perspectives de treball col·laboratives entre les persones de les comunitats i aquelles provinents de l'àmbit acadèmic. En

aquest cas ens referim als models de la investigació-acció (Lewin, 1978) i la investigació-acció participativa (Suárez-Balcazar *et al.*, 2003). En segon lloc, s'introdueixen en els processos d'avaluació tècniques de treball i de recollida de la informació –per exemple l'etnografia–, provinents d'altres disciplines de les ciències socials, com l'antropologia. En tercer lloc, es validen múltiples fonts de coneixement, ja que el que interessa són les experiències i la subjectivitat de les persones que hi participen. En totes les estratègies metodològiques d'avaluació que s'orienten a la participació de les persones, la seva participació activa es presenta com un valor intrínsec, ja que el procés avaluador se genera a partir de les relacions socials establertes entre els participants (ABMA i Widdershoven, 2008).

Són diversos els enfocaments d'avaluació orientats a la participació de les persones identificats en la bibliografia internacional. Els més referenciats i emprats pels investigadors i pràctics són els següents: a) l'avaluació col·laborativa, b) l'avaluació participativa-pràctica, c) l'avaluació participativa-transformadora i d) l'avaluació per a l'empoderament. Núñez *et al.* (2014) presenten les característiques principals de cada enfocament i també les similituds o característiques compartides per tots ells. Les diferències entre els enfocaments participatius d'avaluació vénen marcades pel tipus de paper que exerceixen els avaluadors durant el procés avaluador; la finalitat que persegueix el procés avaluador i la utilitat o ús dels resultats obtinguts.

Si ens centrem en l'avaluació de programes i projectes en l'àmbit de l'acció comunitària, considerem que els enfocaments de l'avaluació participativa-transformadora i l'avaluació per a l'empoderament són els que millor s'ajusten per valorar els objectius que persegueixen les accions comunitàries. Diversos autors han publicat en els últims anys treballs que reflexionen sobre el concepte *acció comunitària* (Llena, Parcerisa i Úcar, 2009; Úcar, 2009; Úcar i Llena, 2006). Des d'un posicionament educatiu, l'acció comunitària s'entén com un procés de formació de les persones que estimula la seva capacitat d'autonomia i la seva capacitat de relació social, i que situa la persona com a eix central de la intervenció. Les propostes de l'avaluació participativa-transformadora i l'avaluació per a l'empoderament permeten facilitar els processos participatius comunitaris, alhora que aprofiten i reconeixen l'experiència de les persones dels territoris. En aquests enfocaments d'avaluació, el rol de l'avaluador passa per actuar i considerar-se un participant més dins d'un projecte o acció comunitària. La seva tasca principal és facilitar la creació d'espais d'avaluació que facin visibles i reconeixin les capacitats i habilitats de tots els participants; i que aquestes capacitats i habilitats es tinguin en compte i es posin en pràctica.

Els enfocaments de l'avaluació participativa-transformadora i l'avaluació per a l'empoderament són els que millor s'ajusten per valorar els objectius que persegueixen les accions comunitàries

El desenvolupament del mateix procés avaluador és un factor clau a destacar en aquest tipus d'enfocaments d'avaluació, ja que fomenten l'adquisició d'aprenentatges de les persones i de les organitzacions que hi participen (Rodríguez-Camps, 2005, 2012). La utilitat del procés en les avaluacions participatives té com a objectiu identificar què aprenen les persones en la

seva experiència avaluadora i quins beneficis adquireixen gràcies a la seva participació (Forss, rebé i Carlsson, 2002). Autors com Patton (2008, pàg. 108-109) defineixen la utilitat del procés com “els canvis individuals a nivell cognitiu, actitudinal i conductual; i canvis organitzacionals que són resultats, directament o indirectament, de la implicació en el procés d’avaluació que provoca pensar de manera avaluativa. S’esdevé quan els implicats en l’avaluació aprenen del propi procés avaluatiu o realitzen canvis en el programa basant-se en el procés d’avaluació més que en els resultats d’avaluació”.

En els següents apartats d’aquest treball es presentaran els elements pedagògics que emergeixen durant el propi procés de desenvolupament de l’avaluació participativa, a causa del conjunt de relacions que se generen entre les tècniques comunitàries i els agents implicats, principalment veïns i professionals de les comunitats.

Metodologia de la investigació

Com ja hem explicat en la introducció de l’article, s’han desenvolupat de forma simultània tres processos d’avaluació participativa d’accions comunitàries en tres PDC diferents i dispersos geogràficament. Aquesta situació necessita d’un disseny metodològic que ens permeti:

- a) Respectar la idiosincràsia de cada PDC i el ritme d’evolució de cada avaluació participativa.
- b) Recollir dades de manera sistemàtica.

Les tècniques i instruments d’investigació dissenyats per a la recollida de dades en els tres PDC són els següents:

- Entrevistes semiestructurades a les tècniques comunitàries que gestionen els PDC.
- Anàlisi documental. Ens referim a l’anàlisi de les actes de les reunions de cada un dels tres processos d’avaluació participativa.
- Visites als territoris en què recollim anotacions de camp de les dinàmiques d’avaluació participativa en què participem.

En la investigació social participativa la funció de l’investigador compagina simultàniament dos rols: actua com a investigador i com a participant en un procés d’EP

En la investigació social participativa (Rodríguez-Villasante i Martí, 2002) la funció de l’investigador acostuma a ser complexa, ja que compagina simultàniament dos rols. Des del nostre punt de vista, actua com a investigador quan recull dades de camp de manera sistemàtica i els analitza contrastant-los amb el seu marc teòric de referència. En un segon moment, actua com a participant en un procés d’EP. Per això, i buscant la recollida sistemàtica de la informació, es creen dos tipus d’entrevista semiestructurada. Les entre-

vistes se generen a partir del disseny d'un conjunt de dimensions i variables d'investigació. Aquestes dimensions i variables d'investigació emergeixen de l'anàlisi de la bibliografia científica sobre:

Les funcions que exerceixen els professionals en el desenvolupament d'accions comunitàries.

Les investigacions prèvies existents sobre l'acompliment de tècnics comunitaris en processos d'avaluació participativa.

S'administren els dos tipus d'entrevistes en dos moments diferenciats del procés avaluator: una entrevista inicial en les primeres setmanes en què es comença a implementar l'avaluació i una entrevista final quan el procés avaluator en els tres PDC acaba. A la taula 1 es presenta informació sobre el número i la temporització de les entrevistes realitzades.

Taula 1. Número i temporització de les entrevistes

Plans de desenvolupament comunitari	Tipus d'entrevista semiestructurada	
	entrevista inicial	entrevista final
Sant Narcís i Santa Eugènia (Girona)	3	3
Poblenou (Barcelona)	3	3
Badia del Vallès	3	3
	3	3

Elaboració pròpia

L'entrevista inicial de l'avaluació participativa té una finalitat descriptiva-exploratòria. Es constitueix a la primera recollida d'informació sistemàtica sobre els primers passos de les tres tècniques comunitàries en els respectius processos avaluadors. Consta de tres dimensions:

1. *Percepció del tècnic comunitari sobre la comunitat:* recollir informació sobre les necessitats, problemàtiques i elements positius que les tècniques comunitàries identifiquen en els territoris en què treballen.
2. *El tècnic comunitari en els processos d'avaluació participativa:* recollir informació sobre les estratègies socioeducatives que realitzen en els moments inicials d'implementació de l'avaluació, en relació amb (a) la seva autopercepció del seu compliment, (b) la percepció de la implicació de les persones que componen la comunitat, i (c) la gestió del procés d'avaluació.
3. *Percepció i coneixements sobre avaluació participativa:* recollir informació sobre els seus coneixements tècnics sobre l'estratègia de l'avaluació participativa, tècniques i instruments que s'utilitzen en l'avaluació de les accions comunitàries i problemàtiques habituals en els processos avaluadors.

A la taula 2 es presenten les dimensions 1, 2 i 3 amb les seves respectives variables d'investigació.

Taula 2. Dimensions i variables de l'estudi per al disseny de l'entrevista inicial

dimensions	variables
1. Percepció del tècnic comunitari sobre la comunitat	1.1. Necessitats/problemes de la comunitat 1.2. Potencialitats de la comunitat
2. El tècnic comunitari en els processos d'avaluació participativa	2.1. Posició professional en estructures organitzatives 2.2. Autoregulació professional 2.3. Protagonisme de la comunitat 2.4. Creació de partenariat social en la comunitat 2.5. Gestió/planificació com a eina per a l'empoderament 2.6. Usos de l'avaluació 2.7. Transmissió de control intern en la comunitat
3. Percepció i coneixements sobre avaluació participativa	3.1. Coneixements i habilitats sobre avaluació 3.2. Tècniques i recursos que aplica 3.3. Problemàtiques en l'avaluació 3.4. Coneixements sobre EP
Elaboració pròpia	

L'entrevista final de l'avaluació participativa constitueix la recollida d'informació sobre l'acompliment de les tècniques comunitàries durant tot el procés avaluador. Consta de quatre dimensions:

1. *Sobre si mateix*: recollir informació de la seva autopercepció sobre el seu exercici durant l'avaluació, en relació amb (a) el seu estil de treball, (b) aprenentatges desenvolupats i (c) canvis personals produïts.
2. *Treball amb els avaluadors*: recollir informació sobre les estratègies socioeducatives que van realitzar en col·laboració amb els avaluadors.
3. *Treball amb la comunitat*: recollir informació sobre les estratègies socioeducatives que realitzen en col·laboració amb els veïns i professionals que hi participen.
4. *Sobre avaluació participativa*: en general es pregunta a les tècniques comunitàries sobre la utilitat d'aquesta estratègia per avaluar accions comunitàries; i les dificultats observades en la seva implementació.

A la taula 3 es presenten les dimensions 1, 2, 3 i 4 amb les seves respectives variables d'investigació.

Taula 3. Dimensions i variables de l'estudi per al disseny de l'entrevista final

Dimensions	Variables
1. Sobre si mateix/a	1.1. Accions de treball 1.2. Rol professional/estil de treball 1.3. Aprenentatges desenvolupats 1.4. Propostes de millora respecte a les seves accions 1.5. Canvis personals produïts
2. Treball amb avaluadors universitaris	2.1. Tipus de relació 2.2. Propostes de millora 2.3. Fets destacables 2.4. Beneficis
3. Treball amb la comunitat	3.1. Beneficis 3.2. Fets destacables 3.3. Propostes de millora
4. Sobre avaluació participativa	4.1. Utilitat en el treball comunitari 4.2. Dificultats del procés EP

Elaboració pròpia

Les sis entrevistes realitzades tenen una mitjana de 45 minuts de durada cadascuna d'elles. Es graven en àudio i es transcriuen. S'analitza la informació recollida amb el suport del sistema informàtic Atlas.Ti5

Resultats de la investigació

Els resultats de la investigació que presentem en aquest article consisteixen en els elements pedagògics que emergeixen de la relació entre les tècniques comunitàries i altres agents que participen en els processos d'avaluació participativa d'accions comunitàries. En aquest sentit, i com hem estat argumentant, les tècniques comunitàries actuen com a facilitadores dels processos. Els altres agents que hi intervenen són els veïns i veïnes que participen en les accions comunitàries; els professionals dels serveis socials i educatius de la localitat que decideixen involucrar-se en aquest tipus d'avaluació i els avaluadors, que provenen de l'àmbit universitari. Es presenten els següents tres elements pedagògics:

- a) L'estil de treball dels professionals.
- b) Els principis metodològics.
- c) Les estratègies socioeducatives de la intervenció.

L'estil de treball dels professionals

L'estil de treball representa una mirada al nivell *macro* de les tècniques comunitàries respecte al desenvolupament del seu propi acompliment professional. Les tècniques comunitàries entrevistades tenen formacions universitàries diferents; com també tenen un conjunt d'experiències professionals prèvies a la feina que exerceixen en l'actualitat. Aquestes dues característiques –la formació inicial universitària i les experiències professionals prèvies–, a banda dels seus propis valors i expectatives personals, condicionen la manera com entenen el treball comunitari amb les persones i entitats socials dels territoris.

Hem definit en la nostra investigació l'estil de treball de les tècniques comunitàries com:

“El conjunt de corrents teòrico-conceptuals i metodològiques que orienten l'enfocament general de treball dels professionals en l'àmbit de l'acció comunitària. Engloba un conjunt de pràctiques i mètodes partint d'una sèrie de premisses epistemològiques, com també una manera d'interpretar i acostar-se a la realitat social” (Núñez, 2014, pàg. 200).

Aportem aquesta definició perquè resumeix el conjunt d'idees i termes presents de forma habitual durant les converses inicials amb les tècniques comunitàries en el moment en què s'organitzava l'avaluació participativa. De com entenen la seva feina, de quin és, expressat per elles mateixes, el seu estil de treball com a tècniques comunitàries, se'n deriven posteriorment les estratègies socioeducatives de la seva intervenció. Es presenten tres característiques que defineixen el seu estil de treball.

Tenen com a objectiu traslladar les expectatives inicials de les persones, en ocasions idealistes, en petits i específics passos dins del treball comunitari

En primer lloc, les tècniques comunitàries entrevistades situen les relacions interpersonals com l'eix central del seu treball. Expressen que sempre s'acaba creient en els elements relacionals ja que “hem d'evitar trencar els marcs de relació amb les persones i, si cal, crear-ne més” (E2: 28: 66). D'altra banda, entenen el treball comunitari com un procés participatiu en què aporten els seus coneixements teòrics i metodològics amb la finalitat que siguin profitosos per a les persones i les entitats de la comunitat.

La segona de les característiques que defineix l'estil de treball de les tècniques comunitàries es relaciona amb la seva capacitat per enfocar els processos comunitaris des de plantejaments realistes. No tenen cap altre objectiu que el de saber traslladar les expectatives inicials de les persones de la localitat, en ocasions idealistes, en petits i específics passos dins del treball comunitari. Les professionals tracten de canalitzar les demandes i idees de les persones en objectius i metes que es puguin aconseguir a curt i mitjà termini, de manera més operativa i on les persones poden visibilitzar passos i avenços.

En tercer lloc, es destaca el posicionament mateix de les tècniques comunitàries sobre el seu propi paper: com se situen i com es posicionen davant de les persones amb les quals es relacionen. Les tècniques comunitàries entrevistades coincideixen a evitar un paper protagonista dins de la localitat, tant en el pla personal com en el professional. Observen el seu rol com a creadores de vincles entre les persones de la comunitat. En paraules d'una de les entrevistades, que reflexiona sobre el seu rol en la localitat, destaca la següent aportació: “per a mi, el dia que me'n vagi, el més important serà la creació de vincles, i que aquests vincles es puguin mantenir i que les persones prenguin a conèixer-se. Això és el més important: persones de diferents edats i de diferents perfils treballant juntes” (E4: 50: 89).

Observen el seu rol com a creadores de vincles entre les persones de la comunitat

Els principis metodològics

Hem definit en la nostra investigació els principis metodològics com “les pautes de treball necessàries per al disseny, planificació i gestió d'una estratègia d'avaluació participativa.” (Núñez, 2014, pàg. 84). Es presenten tres dels principis metodològics que emergeixen de l'anàlisi de les dades:

- No duplicar les estructures organitzatives en els territoris.
- Donar importància a les negociacions.
- Partir dels interessos i de les demandes de les persones de la localitat.

El principi metodològic que advoca per no duplicar les estructures organitzatives en el territori es desenvolupa principalment en la fase 2 de l'avaluació participativa, dedicada a l'entrada dels avaluadors a la comunitat i difusió inicial de l'avaluació, i en la fase 3, corresponent a la presentació del projecte d'avaluació participativa a la comunitat. Es tracta d'una iniciativa de les tècniques comunitàries dels PDC, que proposen vincular l'avaluació i la formació d'un grup motor que la lideri als espais i projectes ja existents a la localitat, sense la necessitat de crear-ne de nous. Aquest principi metodològic apareix referenciat en la bibliografia internacional sobre avaluació participativa (Plottu i Plottu, 2009) i permet mobilitzar les persones en els espais ja coneguts i en els quals participen habitualment. Per exemple, en la nostra investigació es va vincular en una de les localitats el procés avaluador amb la comissió de persones grans i amb alguns dels projectes que gestiona la tècnica comunitària responsable del PDC. Aquest principi metodològic té alhora les seves pròpies limitacions. Com expliquen Plottu i Plottu (2009) a partir de la seva investigació desenvolupada a França, pot fomentar que només participin les mateixes persones o el mateix perfil de col·lectiu. En la seva avaluació participativa detallen la sobrerrepresentació de les persones jubilades.

El segon dels principis metodològics es relaciona amb la importància dels processos de negociació durant l'avaluació participativa. La negociació és més intensa en els primers moments d'una avaluació, però es produeixen

L'abordatge de les emocions en les negociacions és un factor clau per a l'avenç d'aquest enfocament d'avaluació

durant tot el seu desenvolupament. Les persones que hi participen acostumen a tenir diferents perspectives i prioritats sobre les qüestions d'avaluació. Conèixer aquesta diversitat i el seu impacte en les primeres discussions és un element clau si volem evitar possibles resistències. Autors com Sharkey i Sharples (2008, pàg. 369) consideren que les dinàmiques comunitàries que es produeixen en les avaluacions participatives “evoquen experiències emocionals per a les persones que hi participen”, de manera que l'abordatge de les emocions en les negociacions és un factor clau per a l'avenç d'aquest enfocament d'avaluació.

El tercer principi metodològic advoca perquè les avaluacions participatives s'iniciïn a partir dels interessos i demandes de les persones de les localitats. La planificació de l'avaluació busca identificar les necessitats, demandes i expectatives dels agents implicats, tant dels veïns que participen en els projectes com dels professionals que els coordinen. Aquesta acció de detecció inicial de necessitats precisa d'una clarificació dels rols i de les tasques dels agents implicats. L'objectiu és identificar què s'avaluarà i quan i com es recopilarà i s'analitzarà la informació. També és molt important aclarir com es compartiran i es difondran els resultats. Els objectius es fixen de manera conjunta entre totes les persones interessades en el programa que formen el grup motor de l'avaluació; tenint en compte que cadascuna d'elles –veïns i professionals de la localitat– tenen la seva pròpia agenda (Crishna, 2006).

Sobre els principis metodològics, Fetterman i Wandersman expliquen que els processos d'avaluació necessiten ser adaptables i no adoptats per les comunitats, ja que “les metodologies uniformes no són realistes amb la diversitat existent a les comunitats” (2007, pàg. 187).

Les estratègies socioeducatives de la intervenció

Hem definit en la nostra investigació les estratègies socioeducatives com “el conjunt d'accions específiques de treball, de caràcter motivacional, relacional, pedagògic i metodològic que desenvolupa la tècnica comunitària en la seva relació amb altres agents –avaluadors, altres tècnics locals i veïns– amb la finalitat de facilitar una avaluació participativa d'accions comunitàries” (Núñez, 2014, pàg. 201). Es presenten quatre estratègies socioeducatives que desenvolupen les tècniques comunitàries:

- Generar espais de neutralitat entre les persones que participen en les accions comunitàries.
- Valorar el paper que les persones desenvolupen dins de les dinàmiques d'avaluació participativa.

- Simplificar les dinàmiques d'avaluació dutes a terme en les avaluacions participatives de les accions comunitàries.
- Fer la mediació i resoldre els conflictes que es produeixen en les dinàmiques d'avaluació participativa.

En relació amb la generació d'espais de neutralitat, i segons les paraules d'una de les tècniques entrevistades, no és una acció gens fàcil d'aconseguir, perquè

“l'èxit d'aquests espais per trobar una certa neutralitat, en el sentit de treballar per aconseguir objectius junts, que segur que dins del treball comunitari les persones compartim. Hem d'intentar deixar de banda el lloc d'on venim per poder treballar des d'un pla més personalista” (OB27: 5: 28)

La tècnica comunitària es refereix a la necessitat de minimitzar el lloc d'on procedeixen les persones –les entitats socials i les associacions de veïns– perquè dins del grup motor de l'avaluació participativa les persones es relacionin, parlin de les seves experiències i se sentin reconegudes. Es tracta de fomentar allò que uneix a tothom, aprofitant aquest grup per superar certes dinàmiques de conflicte entre alguns col·lectius d'una localitat. Entre les estratègies que utilitzen les tècniques comunitàries, destaquem que (1) consideren a totes les persones implicades en el procés comunitari importants, ja que cada una d'elles aporta des de les seves capacitats, però la seva trobada fa possible l'avenç de l'avaluació participativa. Per a això (2) fomenta unes relacions de treball basades en la confiança i evita, tant com és possible, les diferències jeràrquiques.

La segona estratègia socioeducativa busca valorar el paper que les persones desenvolupen dins de les dinàmiques d'avaluació participativa. La finalitat és donar rellevància a les experiències, coneixements i trajectòries vitals dels veïns i les veïnes de la localitat que s'involucren en el procés. Es tracta de potenciar en l'avaluació la presència d'un altre tipus de coneixements diferents als coneixements tècnics que els professionals utilitzen en l'avaluació.

La tercera estratègia socioeducativa consisteix a simplificar les dinàmiques d'avaluació. Té com a objectius: a) utilitzar menys conceptes tècnics en benefici d'un discurs més proper als implicats en l'avaluació sense formació tècnica específica; o sense prou domini de les llengües oficials del territori; b) fomentar mitjans de comunicació i dinàmiques de valoració alternatius als informes tècnics escrits –que no s'eliminen– en línia amb les metodologies creatives⁵ desenvolupades en els àmbits de la pedagogia social i el treball social.

La quarta i última estratègia socioeducativa que s'utilitza en els processos d'avaluació participativa consisteix en la mediació i resolució dels conflictes que es produeixen en les dinàmiques avaluadores del grup motor. Sem-

pre hi ha diferències d'opinió que són necessàries d'abordar i no evitar. Les tècniques comunitàries desenvolupen un treball relacional que afavoreix el protagonisme dels veïns de la localitat, però també gestionen els processos de comunicació. Per exemple, les tècniques comunitàries s'encarreguen de:

- Moderar les intervencions de les persones que formen el grup motor (torns de paraula; escolta i respecte; introduir les persones que no acostumen a parlar, etc.).
- Reconduir el debat quan s'introdueixen idees totalment allunyades de la dinàmica de l'avaluació i fins i tot de la idea general del procés d'avaluació participativa.
- Introduir noves temàtiques de discussió quan les anteriors arriben a repetició de les idees.

Conclusions

Les avaluacions participatives són espais de creació de coneixements, de generació d'aprenentatges de les persones i de les organitzacions involucrades

L'avaluació participativa és una estratègia metodològica encara emergent en el nostre context, si analitzem les escasses referències bibliogràfiques produïdes fins a la data. Observem aquest fet com una oportunitat, ja que pot ser una proposta útil en l'avaluació dins l'àmbit de l'acció comunitària. Les avaluacions participatives són espais de creació de coneixements, de generació d'aprenentatges de les persones i de les organitzacions involucrades. La bibliografia internacional assenyala que les avaluacions participatives inclouen una perspectiva pedagògica en els seus plantejaments, que fomenta: a) l'avaluació de programes, projectes o accions basades en la relació establerta entre la màxima diversitat d'agents implicats; b) la utilització dels resultats de l'avaluació en la millora de les organitzacions; i c) l'increment de la influència dels agents implicats en les decisions de l'avaluació i en les decisions de l'organització.

En el desenvolupament de la investigació hem observat el paper clau dels professionals de les organitzacions socials i/o comunitàries que participen en les avaluacions participatives. En el nostre cas específic s'ha treballat en constant col·laboració amb tècniques que gestionen Plans de Desenvolupament Comunitari. Aquestes professionals realitzen un conjunt d'estratègies per facilitar l'avaluació participativa que considerem que són socioeducatives i fonamentades en principis pedagògics. El seu treball en la comunitat passa per generar el que en l'àmbit del desenvolupament comunitari internacional es coneix per transmissió de "control intern en les altres persones" (Weyers, 2011): un conjunt d'accions encaminades a treballar a partir de les motivacions intrínseques de les persones, que ajudin a les persones a prendre les seves pròpies decisions, a fomentar relacions horitzontals en la comunitat i projectar a la comunitat una visió positiva de la feina que s'hi realitza. Padró-Buixeda i Úcar (2015) assenyalen que el 100% dels autors que han consultat en la seva investigació sobre capital social consideren les relacions

com la dimensió clau del capital social; és a dir, l'increment del capital social en un comunitat té molt a veure amb la capacitat relacional dels professionals que actuen com a facilitadors d'aquests processos.

Héctor Núñez López
 Doctor en Ciències de l'Educació
 Pedagóg i educador social
 Investigador post-doctoral
 Departament de Pedagogia Sistemàtica i Social
 Universitat Autònoma de Barcelona
 hector.nulopez@gmail.com

Bibliografia

Abma, T. A.; Widdershoven, G. A. M. (2008). "Evaluation and/as social relation". *Evaluation*, 14 (2) 209-225.

Amo, C.; Cousins, J. B. (2007). "Going through the process: An examination of the operationalization of process use in empirical research on evaluation. In J. B. Cousins (Ed.), *Process use in theory, research and practice*". *New Directions for Evaluation*. No. 116 (pp. 5-26). San Francisco, CA: Jossey-Bass.

Bartolomé, M.; Cabrera, F. (2000). "Nuevas tendencias en la evaluación de programas de educación multicultural". *Revista de Investigación Educativa*, 18 (2), 463 – 479.

Catley, A.; Burns, J.; Abebe, D.; Suji O. (2007). *Participatory Impact Assessment. A guide for practitioners*. Tufts University; MA, USA.

Cornwall, A.; Pratt, G. (2011). "The use and abuse of participatory rural appraisal: reflections from practice". *Agriculture and Human Values*, 28 (2), 263-272.

Cousins, J. B.; Chouinard, J. A. (2012). *Participatory evaluation up close. An integration of Research-Based Knowledge*. USA, Evaluation and Society.

Cullen, A .E.; Coryn, C.L.S.; Rugh, J. (2011). "The politics and consequences of including stakeholders in international development evaluation". *American Journal of Evaluation*, 32 (3), 345 – 361.

Crespo, E.; Ciraso, A.; Úcar, X. (2012). "La memòria de la comunitat: la línia cronològica. Una tècnica per a l'avaluació participativa de les accions comunitàries". *Educació social. Revista d'intervenció socioeducativa*, núm. 51, 121-133.

Crishna, B. (2006). "Participatory evaluation (I) – sharing lessons from fieldwork in Asia". *Child: Care, Health and Development*. 33 (3), 217 – 223.

Chouinard, J. A.; Cousins, J. B. (2015). "The journey from rhetoric to reality: participatory evaluation in a development context". *Educational Assessment, Evaluation and Accountability*, 27, 5-39.

- Díaz-Puente, J.; Yague, J.L.; Afonso, A.** (2008). "Building evaluation capacity in Spain: A case study of rural development and empowerment in the European Union". *Evaluation Review*, 32 (5), 478 – 506.
- Díaz-Puente, J.; Cazorla, A.; De los Rios, I.** (2009). "Empowering communities through evaluation: some lessons from rural Spain". *Community Development Journal*, 44 (1), 53 – 67.
- Fetterman, D. M.; Wandersman, A.** (2007). "Empowerment evaluation: Yesterday, today and tomorrow". *American Journal of Evaluation*, 28 (2), 179-198.
- Forss, K.; Rebien, C. C.; Carlsson, J.** (2002). "Process Use of Evaluations: Types of Use that Precede Lessons Learned and Feedback". *Evaluation*, 8 (1), 29-45.
- Lewin, K.** (1978). *La teoría del campo en la ciencia social*. Barcelona, Paidós.
- Llena, A.; Parcerisa, A.; Úcar, X.** (2009). 10 ideas clave: La acción comunitaria. Barcelona; Ed. Graó.
- Núñez, H.** (2014). *Funciones y estrategias socioeducativas de los técnicos comunitarios en procesos de Evaluación Participativa de Acciones Comunitarias (EPAC)*. Tesis Doctoral. Document no publicat. Departament de Pedagogia Sistemàtica i Social. Universitat Autònoma de Barcelona.
- Núñez, H.; Crespo, E.; Llena-Berñe, E.; Úcar, X.** (2014). "Enfoques de evaluación orientados a la participación en los procesos de acción comunitaria". *Pedagogía Social. Revista Interuniversitaria*, 24, 79-103.
- O'Sullivan, R. G.** (2012). "Collaborative evaluation within a framework of stakeholder – oriented evaluation approaches". *Evaluation and Program Planning*, 35 (4) 518 – 522.
- Padró-Buixeda, M.; Úcar, X.** (2015). "Comunitats en moviment: els plans de desenvolupament comunitari com a promotors de capital social". *Educació Social. Revista d'Intervenció Socioeducativa*, 59, 115-130.
- Pasteur, K.; Blauert, J.** (2000). *Seguimiento y evaluación participativos en América Latina: panorama bibliográfico y bibliografía anotada*. Reino Unido. Institute of Development Studies.
- Patton, M. Q.** (2008). *Utilization-focused evaluation: The new Century text* (4th ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Planas-Lladó, A.; Pineda-Herrero, P.; Gil-Pasamontes, E.; Sánchez-Casals, L.** (2014). "La metodología de la evaluación participativa de planes y acciones comunitarios. Tres experiencias de evaluación participativa en Catalunya". *Pedagogía Social. Revista Interuniversitaria*, 24, 105-134.
- Plottu, B.; Plottu, E.** (2009). "Approaches to participation in evaluation. Some conditions for implementation". *Evaluation*, 15 (3), 343-359.
- Rodríguez-Campos, L.** (2005). *Collaborative evaluation: a step by step model for the evaluator*. Tamerac FL: Llumina Press.
- Rodríguez-Campos, L.** (2012). "Advances in collaborative evaluation". *Evaluation and Program Planning*, 35 (4), 523-528.
- Rodríguez-Villasante, T.; Martí, J.** (2002). *La investigación social participativa. Construyendo ciudadanía*. Madrid. El Viejo Topo.
- Suarez-Balcazar, Y.; Orellana-Damacela, L.; Portillo, N.; Sharma, A.;**

Lanum, M. (2003). “Implementing an Outcomes Model in the Participatory Evaluation of Community Initiatives”. *Journal of Prevention & Intervention in the Community*, 26 (2), 5-20.

Sharkey, S.; Sharples, A. (2008). “From the beginning: Negotiation in community evaluation”. *Evaluation*, 14 (3), 363-380.

Úcar, X. (2009) (Coord.). *Enfoques y experiencias internacionales de acción comunitaria*. Barcelona; Ed. Graó.

Úcar, X. (2014). “Evaluación participativa y empoderamiento”. *Pedagogía Social. Revista Interuniversitaria*, 24, 13-19.

Úcar, X.; Llena, A. (2006) (Coords.). *Miradas y diálogos en torno a la acción comunitaria*. Barcelona; Ed. Graó.

Weyers, M. L. (2011). “The habits of highly effective community development practitioners”. *Development Southern Africa*, 28 (1), 87 – 98.

Wharton; Alexander. (2013). “Evaluating a Moving Target: Lessons Learned from Using Practical Participatory Evaluation (P-PE) in hospital Settings”. *American Journal of Evaluation*, 34 (3), 402 – 412.

1 Cullen *et al.* (2011) assenyalen que l’avaluació participativa sovint és utilitzada per: Servicio Católico de Ayuda; Organización Internacional per a l’Agricultura; El Cuerpo de Paz; Naciones Unidas; Agència Nord-americana per al Desenvolupament Internacional; Banc Mundial, entre d’altres.

2 *La evaluación participativa de acciones comunitarias como metodología de aprendizaje para el empoderamiento personal y comunitario*. Ministerio de Ciencia e Innovación. Gobierno de España. Referencia: EDU2010-15122 (Subprograma EDUC). Investigador Principal: Dr. Xavier Úcar.

3 Es decideix deixar el terme original en anglès en el redactat de l’article. La traducció al català és la següent: Avaluació participativa rural.

4 La traducció al català és la següent: Valoració d’impacte participativa.

5 Per conèixer alguna de les tècniques creatives desenvolupades en els processos d’avaluació participativa d’accions comunitàries, es pot consultar el treball de Crespo, Ciraso i Úcar (2012) sobre la línia cronològica de la comunitat. D’altra banda, el treball de Pasteur i Blauert (2000) també ofereix una recopilació d’iniciatives d’avaluació participativa en el context llatinoamericà, que inclou metodologies i dinàmiques creatives.